

degradacija sporta

kristofer laš (christopher lasch)

Duh igre nasuprot izraženoj želji za uzdizanjem nacije. Među aktivnostima u kojima ljudi traže oslobadanje od svakidašnjeg života, igre omogućuju na mnogo načina, najčistiji oblik bekstva od stvarnosti. Kao i seks, droga i piće, igre brišu iz svesti utiske svakidašnje stvarnosti, ali one to postižu ne putem sužavanja svesti, već time što svest uzdižu do novih visina usredstvenosti. Osim ovoga, igre nemaju nikakve uzgredne efekte, kao što je mamurluk ili kao što su emocionalne komplikacije. Igre zadovoljavaju u isto vreme i potrebu za slobodom fantazije i traganje za izlišnim poteškoćama; one predstavljaju spoj detinje razdraganosti i namerno postavljenih prepreka. Time što među igračima uspostavljaju jednakost, po rečima Rožera Kajoa (Roger Cailliois), igre pokušavaju da stvore idealne uslove umesto „normalne zbirke svakidašnjeg života“. One obnavljaju slobodu, zapamćeno savršenstvo detinjstva, i jasno ih odvajaju od svakidašnjice uz pomoć veštačkih granica unutar kojih jedino što sputava jesu pravila koja igrači svojevoljno prihvataju. Igre zahtevaju veština i inteligenciju, potpunu usredsredost na cilj, a sve u istu u korist aktivnosti koja je potpuno beskorisna i koja ne daje nikakav doprinos borbi čoveka s prirodom, niti doprinosi bogatstvu ili blagostanju zajednice, niti njenom fizičkom opstanku.

Beskorisnost igara čini ih uvredljivim za reformatore društva, za one koji žele da uzdignu javni moral ili za funkcionalističke kritičare društva poput Veblena, koji je u beskorisnosti sportova kojim se bave više video video anahronističko trajanje militarizma i vojne veštine. Pa ipak, „beskorisnost“ igre, više nego išta drugo, objašnjava njenu privlačnost – njenu izvezanost, proizvoljne ciljeve koje sebi postavlja ni iz kojeg drugog razloga da do igrače naveće, na to da pokušaju da ih savladaju, svako odsustvo bilo kakvog utilitarističkog ili uzdužućeg cilja. Igre brzo gube privlačnost kada se stave u službu obrazovanja, formiranja karaktera ličnosti ili unapređivanja društva.

Danas zvanični stav o blagodetnim, zdravim efektima sporta, koji je zamjenio razne utilitarističke ideologije iz prošlosti, stavlja naglasak na doprinos sporta zdravlju, kondiciji, te otuda i nacionalnom blagostanju, koje se može smatrati skupom „ljudskih resursa“ jednog naroda. „Socijalistička“ verzija ove ideologije jedva da se razlikuje od kapitalističke verzije koju je isticao Džon F. Kenedi u svojim zamornim izjavama o značaju fizičke kondicije. Da bi opravdao stvaranje Predsedničkog saveta za fizičku kondiciju mlađih (na čije je čelo postavljen Bad Wilkinson (Bud Wilkinson), ragbi trener iz Oklahoma), Kenedi je naveo podatke o stalnom opadanju snage i fizičke kondicije, mereno standardnim testovima. „Naša sve veća opuštenost, sve veći nedostatak fizičke kondicije predstavlja opasnost za našu bezbednost.“ Ovaj napad na „opuštenost“ ide ruku pod ruku s osudom posmatraštva u sportu.

Izjave druge strane zvuče sumorno slično. Objava vlade Kube iz 1967. godine kaže da bi sport trebalo smatrati „sastavnim elementom vaspitanja, obrazovanja, kulture, zdravlja, odbrane, sreće i napretka naroda i novog društva“. Centralni komitet Komunističke partije Sovjetskog Saveza objavio je 1925. godine da bi sport trebalo svesno koristiti „kao sredstvo za okupljanje širokih masa radnika i seljaka oko raznih organizacija Partije sovjeta i sindikata, preko kojih se mase radnika i seljaka mogu uključiti u društvenu i političku aktivnost“. Ljudi svih zemalja, srećom, intuitivno se opiru ovakvim savetima. Oni znaju da igre ostaju da budu sjajno besčiljne i da posmatranje nekog uzbuđljivog atletskog takmičenja može, štaviše, da bude isto tako emocionalno iscrpljuće kao i učestvovanje u njemu – jedva da je to „pasivan“ doživljaj, kako to tvrde zaštitnici narodnog zdravlja i vrline.

Huizinga o HOMO LUDENS. Pošto je savremena industria svela većinu poslova na rutinu, igre dobijaju dodatno značenje u našem društvu. Ljudi tragaju u igri za onim teškoćama i naporima – intelektualnim i fizičkim – koje više ne nalaze u svom poslu. Možda nisu monotonija i rutina stvari koje same po sebi oduzimaju radost radu, jer svaki posao kojega vredi raditi ima u sebi izvesnu mernu naporne monotoniju, već i posebni uslovi koji prevladavaju u velikim birokratskim organizacijama, pa sve više i u savremenim fabrikama. Kada rad izgubi svoj konkretni, opipljiv kvalitet, kada izgubi karakter transformisanja materije uz pomoć ljudske dovitljivosti, on postaje sasvim apstraktan i interpersonalan. Visok stepen subjektivnosti savremenog rada, koji se više očituje u kancelariji nego u fabričkoj hali, dovodi do toga da ljudi i žene počinju da sumnjuju u stvarnost spoljnog sveta i da se zatvaraju u ljuštu zaštitne ironije. Rad je danas zadržao tako malo primesa igre, a dnevna rutina pruža tako malo mogućnosti za bekstvo od ironične samosvesti, koja je i sama poprimila obeležja rutine, da ljudi traže zaborav u igri još intenzivnije nego ranije. „U vreme kada pojma imidža postaje jedna od najčešćih korišćenih reči u američkom govoru i pisanoj reči“, primećuje Džozef Epstajn (Joseph Epstein) u jednom napisu o sportu, „čovek se ne sreće često s onim što je pravo“.

Istorijska kultura, kao što je Huizinga pokazao u svojoj klasičnoj studiji o igri »Homo Ludens«, izgleda da se sastoji, s jedne tačke gledišta, od postepenog odstranjuvanja elementa igre iz svih oblika kulture – iz religije, iz pravosuda, iz ratovanja, a iznad svega iz proizvodnog rada. Racionalizovanje ovih aktivnosti ostavlja malo mesta duhu proizvoljne invencije ili opredeljenja da se stvari prepuste slučaju. Rizik, odvažnost i neizvesnost – važne komponente igre – nemaju mesta u industriji ili u aktivnostima organizovanim po industrijskim merilima, koja zahtevaju da se mogu precizno predvideti i kontrolisati ishodi stvari i da se tako eliminise opasnost od rizika. Igre su, otuda, stele važnost bez premca čak i u antičkoj Grčkoj, u kojoj se veliki deo društvenog života okretao oko takmičenja. Sportovi, koji takođe zadovoljavaju glad za fizičkim naporima – za obnavljanjem osetljivosti na fizičke osnove života – postali su oduševljivo interesovanje ne samo maza već i onih koji sebe smatraju kulturnom elitom.

Uspon posmatračih sportova do njihovog današnjeg značaja istorijski se poklapa s masovnom proizvodnjom što pojačava potrebe koje sport zadovoljava, dok u isto vreme stvara tehničke i organizatorske mogućnosti da se atletska takmičenja prodaju velikom broju gledalaca. Prema većini kritika upućenih na račun modernog sporta, međutim, upravo je ovaj napredak uništilo vrednost atletike. Komercijalizacija je pretvorila igru u posao, podredila zadovoljstvo atletičara zadovoljstvu gledalaca, a posmatrače dovela u stanje pasivnosti nalik na biljku – sušta suprotnost, zapravo, zdravlju i snazi koju sport, idealno zamišljen, nudi. Manjija pobeda dovela je do previlejnog naglašavanja takmičarske strane sporta nauštrb skromnijim ali ipak zadovoljavajućim doživljajima koje pružaju saradnja i veština. Kult pobeđe, koji su uveli amrečki treneri ragbija Vir Lombardi (Vince Lombardi) i Džordž Alen (Georg Allen), doveo je igrače na stupanj divljaka, a od njihovih navijača načinio zagrižene šoviniste. Nasilje i bezrezervno podržavanje svoga tima u modernom sportu navelo je neke kritičare da tvrdi da atletika uči mlade militarističkim vrednostima, da gledaocima iracionalno uliva lokalistički ili nacionalni ponos, i da služi kao jedan od najčvršćih bastiona muških šovinizma.

I sam Huizinga, koji je predviđao neke od ovih argumenata, ali ih je daleko uverljivije iskazao, tvrdio je da moderne igre i sportove kvari „fatalno okretanje u pravcu preterane ozbiljnosti“. Istovremeno je tvrdio da je igra izgubila element rituala, da je postala „profana“ i otuda prestala da ima bilo kakvu „organsku vezu sa struktukom društva“. Mase su sada željne „trivialne razonade i grubih senzacionalnosti“, i predaju se ovoj zabavi intenzitetom koji daleko premašuje njenu suštinsku vrednost. Umesto da se igraje slobodno i predano kao što to čine deca, oni se igraju u duhu jedne „mešavine nedozrelosti i divljaštva“, koju Huizinga naziva detinjarjom, pridajući igrama patriotsku i vojničku žestinu, dok se ozbiljni poslovni tretiraju kao igre. „Došlo je“, po Huizingu, „do dalekosežnog zagadivanja igre ozbiljnom aktivinošću“. „Te se dve oblasti počinju brkati. U naizgled ozbiljnim aktivnostima krije se element igre. Priznata igra, s druge strane, više nije u stanju da održi svoju istinsku prirodu igre, što je posledica činjenice da se uzima suviše ozbiljno i da je tehnički suviše organizovana. Neophodni kvaliteti odvojenosti, nenameštenosti i radosti su tako izgubljeni.“

Kritika sporta. Analiza kritike modernog sporta, u njenoj grubljoj formi, kao i u Huizinginoj uglađenijoj verziji, osvetljava izvestan broj najčešćih zabluda o savremenom društvu i razjašnjava neke od središnjih postavki ovog proučavanja, a to se naročito odnosi na prirodu spektakla i razliku između spektakla i drugih vrsta predstava, rituala i takmičenja. U skorašnje vreme nagomilalo se mnogo pisanog materijala o sportu, čak se i sociologija sporta utvrdila kao jedan manji ogrank društvenih nauka. Većina ovih radova nema većeg cilja nego da propagira atletiku ili da iskoristi novinarsko tržište koje je atletiku otvorila, ali neki radovi, međutim, takođe pretenduju da budu kritika društva.

Među onima koji su formulisali sada već poznatu osudu organizovanog sporta nalaze se sociolog Hart Edwards (Harry Edwards), psiholog i nekadašnji igrac tenisa Dorkas Suzan Bat (Dorcas Susan Butt), koji misli da bi sport trebalo da propagira veština a ne takmičarstvo, razočaran profesionalni atletičari kao Dejv Megyesi (Dave Megyesy) i Čip Oliver (Chip Oliver) – kao i radikalno nastrojeni kritičari kulture i društva, prvenstveno Pol Hoh (Paul Hoch) i Džel Skot (Jack Scott).

Razmatranje njihovih radova pomaže nam da izolujemo ono što je istorijski specifično za sadašnju bolest kulture. Kritičari sporta, u svojoj želji da nadu dokaze korupcije i opadanja vrednosti, napadaju suštinske elemente atletike, elemente koji predstavljaju osnovu njenе privlačnosti, i predstavljaju su u svim vremenima i svuda, a sve to pod pogrešnom pretpostavkom da posmatraštvo, nasilje i takmičarstvo odražavaju stanje svojstveno za savremeno doba. S druge strane, oni zanemaruju jasan doprinos savremenog društva degradaciji sporta, te prema tome pogrešno tumače prirodu te degradacije. Oni se usredstavaju na probleme, kao što je, na primer, „preterana ozbiljnost“, koji su fundamentalni za razumevanje sporta, zapravo i za samu definiciju igre, ali su periferni ili nerelevantni za njegov istrijski razvoj i savremeni preobražaj.

Uzmimo opštu kritiku da su savremeni sportovi »okrenuti više gledaocu nego što su okrenuti učesniku«. Gledaoci su, prema ovom shvatanju, bez bitnog značaja za uspeh igre. Kakvu li naivnu teoriju ljudske motivacije ovo pretpostavlja! Sticanje izvesnih veština neizbežno stvara želju da se one pokažu. Na višem stupnju majstorstva izvodač ne želi više da samo prikazuje svoju virtuelnost – jer pravi značaj može lako da razlikuje izvodača koji igra radi publike i vrhunskog umetnika koji se sukobljava s punom snagom svoje umetnosti – ali da bi potvrdio svoje izvanredno teško ostvarljivo dostignuće; da bi pružio zadovoljstvo; da bi stvorio vezu između sebe i publike, vezu koja se sastoji od istog vrednovanja rituala izvedenog bez greške, uz duboku osećajnost i osećanje za stil i proporcije.¹

U svim vrstama igara, a naročito u atletskim takmičenjima, prikazivanje i predstavljanje čine osnovni element – podsećanje na nekadašnju povezanost između igre, rituala i drame. Igrači ne samo da se takmiče već i izvode poznatu ceremoniju koja potvrđuje zajedničke vrednosti. Ceremonija zahteva da bude svedok: zainteresovani posmatrači koji poznaju pravila predstave i njeno dubinsko značenje. Daleko od toga da umanjuje vrednost sportova, prisustvo gledalaca ih čini potpunim. Zapravo, jedna od vrlina savremenih sportova leži u njihovom otporu potkopavanju standardnih vredno-

sti i u njihovoj sposobnosti da budu privlačni za publiku sastavljenu od zanaca. Norman Pothorec (Norman Podhoretz) tvrdi da je publika na sportskim takmičenjima prefinjenijeg ukusa nego publika na umetničkim priedbama, i da je za nju »vrhunsko dostignuće relativno neosporno merilo za ocenjivanje izvođenja«. I, što je još značajnije, svi se slažu u pogledu normi prema kojima se dostignuće meri. Sportska publika se još uvek u velikoj meri sa- stoji od ljudi koji su se sportom bavili u mladosti i tako stekli osećanje za igru i sposobnost da razlikuju mnoge stepene dostignuća.

Jedva da se nešto slično može tvrditi za publiku na umetničkim predstavama, mada su verovatno muzičari, igrači, glumci i slikari amateri još uvek okosnica takve publike. Stalno eksperimentisanje s umetničkim izrazom dovelo je do takve konfuzije u pogledu merila da je jedino još uvek prihvaćeno merilo dostignuća novina i iznenadjenje dela, novina i iznenadjenje koji se u razdešenom često nalaze jednostavno u ružnosti i banalnosti nekog dela. U sportu, s druge strane, novine i promene izazvane modom ne igraju značajnu ulogu u privlačnosti igre za publiku sastavljenu od znalača.

Pa čak i ovde, opadanje merila je proces koji je već uhvatio maha. Sukobljeni s činjenicom povećanih troškova, vlasnici klubova pokušavaju da povećaju broj gledalaca na sportskim priredbama tako što uvođe bleštave semafore, dele na poklon rekvizite, okružuju gledaoca lepim navijačicama, redarkama. Televizija je povećala broj gledalaca sportskih priredbi, ali je snizila nivo razumevanja igre, ili je to barem polazna pretpostavka sportskih komentatora, koji gledaocima upućuju prave bujice objašnjenja najosnovnijih elemenata igre, ili organizatora koji jednu vrstu igre oblikuju prema drugoj, kako bi je prilagodili ukusu gledalaca, navodno nesposobnih da shvate finije aspekte igre.

Pošto gledaoci sve manje znaju o igrama koje posmatraju, oni postaju sve naklonjeniji senzacijama i sve krvоžedniji. Porast nasiљa u hokeju na ledu, daleko iznad tačke na kojoj bi ono moglo imati bilo kakvu funkcionalnu ulogu u ugri, išao je istovremeno sa širenjem profesionalnog hokeja i u onim gradovima koji nisu imali nikakve tradicionalne veze s ovim sportom – u gradovima u kojima su vremenski uslovi, zapravo, isključivali postojanje bilo kakve hokejaške tradicije među lokalnim sportskim tradicijama. Pouka iz ovakvih promena nije, međutim, u tome da bi sportove trebalo organizovati, kako jedan broj skorašnjih kritičara predlaže, samo zbog podučavanja igrača i da opadanje počinje od onog trenutka kada se sportovi igraju zbog gledalaca, što znači zbog profita. Niko ne negira da je poželjno ostvariti učešće u sportovima – to ne samo što stvara zdrava tela već i pruža radost i uživanje. Posmatranjem onih koji su ovladali nekim sportom, međutim, stičemo ona merila prema kojima vredujemo sebe. Kada se putem mašteta uživimo u njihov svet, doživljavamo u jednom uzvišenjem obliku gorčinu poraza i pobedu iztrajnosti uprkos preprekama. Atletska priredba, kao i svaka druga priredba, stvara bogatstvo asocijacija i maštarija, koje oblikuju podvesno poimanje života. Posmatrašto nije ništa »pasivnije« nego sanjarenje, pod uslovom da je izvedba takvog kvaliteta da podstiče emocionalni doživljaj.

Pogrešno je misliti da profesionalna atletika ikada služi samo interesima igrača i da profesionalizam neosporno korumpira sve koji u njemu učestvuju. U slavljenju amaterizma, izjednačavanja posmatranja i pasivnosti i u osudu takmičarstva, najnovija kritika sporta ponavlja lažni radikalizam kontrakulture, iz koje najvećim svojim delom i potiče. Ona iskazuje svoj prezir prema dostignućima tako što predlaže da se ukloni »elitistička« razlika između igrača i posmatrača. Ona predlaže da se profesionalni takmičarski sportovi, koji uprkos nedostacima održavaju merila veštine i hrabrosti, koja bi bez njih možda nestala, zamene za neku mlaku vrstu režima kolektivne razonode u kojoj bi svи mogli da uzmu učešća bez obzira na godine i sposobnosti – »novi sportovi za netakmičare«, koji »zaparvo nemaju nikakvog cilja«, prema jednoj tipičnoj zamisli, osim da dovedu do toga »da se ljudi zabavljaju«. U svojoj želji da otkloni iz atletike onaj element koji je uvek predstavljao osnovu njene privlačnosti, prikaz suprotstavljanja jedne vrhunske sposobnosti drugoj, ovaj »radikalizam« predlaže samo da se dovrši proces degradacije koju je započelo upravo to društvo koje kulturni radikali, navedno, kritikuju i podrivaju. Pomalo se osećajući nelagodno pred emocionalnim odzivom koji imaju takmičarski sportovi, kritičari »pasivnog« posmatraštva se zalažu za sport u službi zdrave fizičke rekreacije, uz zanemarivanje ili eliminisanje elemenata maštete i bajke, ili glume, koji su se uvek vezivali za igre. Zahtev za većinu učešćem, kao i sumnja u takmičarstvo, izgleda da potiču iz straha od nesvesnih impulsa, fantazija i mogućnosti da bi mogli zavladati nama, ako bismo im dali da se ispolje.²

Trivijalizacija atletike. Ono što kvari neku atletsku predstavu, kao što kvari predstavu bilo koje druge vrste, nije profesionalizam niti takmičarsko nadmetanje, već napuštanje usvojenih pravila po kojima se igra. Tada se i ritual, i drama i sportovi izrode uobičajen spektakl. Analiza koju je dao Huizinga o sekularizaciji sportova može nam pomoći da razjasnimo ovaj problem. U onoj meri u kojoj atletski dogadaji izgube element rituala i javne svetkovine, kaže Huizinga, oni se izopaju u »trivijalnu rekreaciju i grubi senzacionalizam«. Čak i sam Huizinga pogrešno je shvatio šta je uzrok ovakvom razvoju dogadaja. Razlog jedva da se nalazi u »fatalnoj orientaciji ka preteranoj ozbiljnosti«. I Huizinga, kada govori o teoriji igre, a ne o propadanju »prave igre« u našem vremenu, shvata sasvim dobro činjenicu da je igra, kada je najbolja, uvek ozbiljna stvar; zapravo, suština igre se nalazi u činjenici da se ozbiljno shvataju aktivnosti koje nemaju nikakve svrhe, koje ne služe nikakvom utilitarnom cilju. On nas podseća na to da je »većina grčkih takmičenja predstavljala smrtno ozbiljnu borbu«, a pod kategorijom igre takođe raspravlja o borbenim udvoje, u kojima se takmičari bore na smrt, sportovima na vodi, gde je cilj utopiti protivnika, kao i o turnirima za koje treningi i pripreme zahtevaju da im atletičar podredi sve svoje vreme.

Degradacija sporta se, prema tome, ne sastoji od činjenice da se sport počinje shvatati suviše ozbiljno, već od činjenice da se on shvata trivijalno. Snaga i moć igre potiču od toga što se na izgled trivijalnim aktivnostima pridaje ozbiljna svrha. Nakon toga što bezrezervno prihvata pravila i konvencije igre, igrači (a i gledaoci) zajednički rade na stvaranju iluzije stvarnosti. Na ovaj način igra postaje slika života, a takođe poprima karakter glume. U naše vreme igre-a naročito sportovi – sve brže gube svojstvo iluzije. Uvek nelagodno u prisustvu mašte i iluzije, naše vreme kao da je odlučilo da uništi one bezopasne zamene za zadovoljstva koja su mu ranije pru-

žala draž i utehu. U slučaju sportova, ovaj napad na iluziju dolazi kako od igrača, tako i od organizatora i gledalaca. Igrači, željni da se prikažu kao zavavljači (delimično da bi opravdali svoja ogromna primanja) poriču ozbiljnost sportsa. Organizatori podstiču ljubitelje sportsa od da postanu zagrijeni navijači, čak i u onim sportovima gde su ranije vladala pravila uljudnog ponašanja, kao što je to tenis. Televizija stvara jednu novu vrstu publike u domovima, a od gledalaca »uzivo« stvara učesnike koji se smeše kamerama, koji pokušavaju da privuku pažnju kamere mahanjem zaštavama i koji tako predstavljaju komentar ne na ono što se događa na sportskom terenu, već u komentatorskoj kabini. Ponekad se ljuditelji sportsa i nešto agresivnije ubace u igru, tako što istreću na teren ili demoliraju stadion posle neke značajne pobjede.

Sve veća neobuzdanost gomile gledalaca, koja se obično pripisuje nasilju u modernim sportovima i navici da se suviše ozbiljno shvataju, potiče, naprotiv, od neuspeha da se sportovi shvate dovoljno ozbiljno – da se poštuju pravila koja bi trebalo da obavezuju gledaoce jednako kao i igrače. Posle meča između Vlijasa i Konorsa u finalu otvorenog prvenstva Sjedinjenih Država u tenisu, 1977. godine u Forest Hillsu, neobuzdana gomila prodrije na igralište odmah nakon poslednjeg poena i tako okončala nekoliko časova napetosti koja je trebalo da bude završena tradicionalnim rukovanjem protivnika – ovo ponašanje gomile omogućilo je Konorusu da pobegne sa stadiona a da prethodno nije priznao pobedu svom rivalu, niti je kasnije učestvovao u ceremoniji zatvaranja. Ponavljanje prestupa ovakve vrste podriva iluziju koju igre stvaraju. Prekršti pravila znači i razbiti čaroliju. Meštajne igrače i gledalaca, u ovakvom slučaju, kao i pozorištu, sprečava da se odbaci neverica, te se tako uništava predstavna vrednost organizovane atle-

Imperializam i kult odvažnog načina života. Najnovija istorija sporta je istorija njihovog pokoravanja zakonima svakidašnjice. U devetnaestom veku buržoazija je suzbijala popularne sportove i igre kao deo svoje kampanje da se uspostavi ljudavina ozbiljnosti. Vašeri i fudbalska takmičenja, borbe s bikovima, borbe petlova i boks izazivali su bes buržoaskih reformatora, kako zbog svoje svireposti, tako i zbog toga što su izazivali zakrećenja javnih puteva, ometali svakodnevnu rutinu u poslu, odvlačili ljude s posla, podsticali ružne navike kao što su lenjost, rasipnost i neposlušnost, budili razuzdanost i razvrat. U ime racionalnog uživanja i u ime duha prosvetljenja, ovi su reformatori opominjali radne ljude da se odreknu razuzdanih masovnih sportova i da ostanu kraj svojih ognjišta, u čestitoj ugodnosti koju pruža porodični krug. Kada opomene nisu urodile plodom, ovi su se reformatori okrenuli političkoj akciji. U ranom devetnaestom veku, u Engleskoj, njima se suprotstavila konzervativna koalicija, koja je presečala klanske linije i kada su se trećem staležu, u njegovoj odrbnici »vekovnih« uživanja, pridružili tradicionalisti među veleposednicima, naročito veleposednicima iz provincija koje još nisu bile zarazile evangelističku pobožnost, sentimentalna humanitarnost i dogma poduhvatnosti. »Kakve bi bile posledice«, pitali su se, »ako bi sve ove vrste razonoda bile potpuno ukinute? Običan svet, uviđeš da je potpuno odsečen od svake nade ovakvog uživanja, postao bi bez tupača i bez voljanja (...) i ne samo to, zbog apsolutne potrebe da se ponekad razonode, odali bi se manje odobravanim uživanjima«.

U Sjedinjenim Državama, kampanja protiv popularnih zabava, blisko povezana s krstaškom kampanjom protiv alkoholnih pića i s pokretom za strogo poštovanje nedelje, poprimila je poređ klasnog i oblik etničkog sukoba. Radnička klasa, sastavljena uglavnom od doseljenika i katolika, borila se, često u nelagodnom savezu sa »sportskim elementom« i »mondenskim društvom«, da odbrani svoje pravo na piće i kockanje od napada srednjostaleške čestitosti. Sredinom devetnaestog veka u Njujorku, na primer, partija vigovaca isticala je poduhvatnost, unapređivanje, trezvenost, pobožnost, čuvarnost, »ustaljene navike«, »učeњe iz knjiga« i strogo poštovanje nedelje; demokrati, koji su odmah postali partija provincijske reakcije i partija doseljeničkih masa, apelovali su među ostalim biračima i na »sportske krubove« – koje su, po definiciji Lija Benson (Lee Benson), sačinjavali ljubiteљi »žestokog pića, lakih ženei brzih konja, i snažnog, slikovitog izraza«. Usvajanje puritanskog zakona, po kojem su mnoge popularne zabave postale nezakonite i prešle u ilegalnost, svedočanstvo je političku neuspeha saveza između sporta i mondenstva. Srednjostaleški reformatori imali su ne samo prednost veće dostupnosti političkoj moći, već i žarko osećanje moralnog cilja. Duh ranog buržoaskog društva bio je duboko suprotstavljen igri. Ne samo da igre nisu dodavale ništa akumulaciju kapitala, ne samo da su podsticale kockanje i nemarno trošenje, već su, takođe sadržavale važan element pretvaranja, iluzije, oponašanja i maštanja. Buržoaska podozrivost prema igrama odražavala je još dublju sumnju prema mašti, glumi, bogatom odelu i kostimu. Veblen, čija je satira buržoaskog društva sadržala mnoge vrednosti tog društva, uključujući mržnju prema beskorisnoj i neproduktivnoj igri, osudio je sportove viših staleža zbog njihove »beskorisnosti«; a nije propustio ni vezu između sporta i glumačkog prikazivanja: »Uočljivo je, na primer, da čak i vrlo blagi i praktični ljudi, kada prođu u lov, znaju da ponesu svušak oružja i opreme, kako bi sami sebe uverili u ozbiljnost svog poduhvata. Ovi lovci su takođe skloni izveštačenom hodanju, šeprenuju i složenim i prenalaženim pokretima, bilo prikradjanja bilo napada kako zahteva njihov poduhvat.«

Veblenova satira protiv »dokone klase« nije urodila plodom; u Americi, gde se slobodno vreme jedino moglo opravdati time što obnavlja duh i telo za ponovni rad, viša klasa je odbila da postane »dokona klasa«. U strahu da će je potisnuti sve bogatiji finansijski magnati, viša klasa je savladala umetnost masovne politike, potvrdila svoju moć nad novonastalim industrijskim korporacijama, i prihvatala ideal »odvažnog načina života«. Sportovi su odigrali važnu ulogu u ovoj moralnoj rehabilitaciji vladajuće klase. Pošto je zabranila ili potisnula na rub društva mnoge od razonoda naroda, visoka buržoazija je počela da preinacuje igre svojih klasnih neprijatelja u sopstvene svrhe. U privatnim školama koje su pripremale njene sinove za dužnosti i odgovornosti biznisa i vlasti, sportovi su stavljeni u službu izgradnje karaktera. Nova ideologija imperijalizma, u Engleskoj i Sjedinjenim Državama, veličala je igralište kao izvor osobina bitnih za nacionalnu veličinu i vojničke uspehe. Daleko od toga da gaji sportove kao oblike prikazivanja i veličanstvene beskorisnosti, nova nacionalna buržoazija — koja je krajem veka zameniла lokalne elite ranijih dana — slavila je upravo sposobnost sporta da usadi

»volju za pobedu.«³ U vreme kada su popularni propovednici uspeha iznova definisali radnu etiku da bi se naglasio element takmičenja, atletska takmičenja dobila su nov značaj kao vid pripreme za životnu borbu. U poplavi knjiga napisanih da bi se zadovoljila žeđ za pričama iz oblasti sporta, popularni autori su uzdizali Frenku Merivel (Frank Meriwether) i druge atletičare kao uzore američkoj omladini. Mlad čovek Željan uspeha, kome su ranije savetovali da što pre uđe u poslove i tako savlada sve stepenice od vrha do dna, sada je učio tajnu uspeha na sportskom igralištu u oštrotu ali prijateljskoj borbi sa svojim vršnjacima. Zagovornici nove odvažnosti naglašavali su da atletika trenira hrabrost i muževnost, koje će unaprediti ne samo uspeh pojedinca, nego i dovesti do uspona viših klasa. »U većini zemalja,« tvrdio je Teodor Ruzvelt, »na 'buržoaziju' – na moralnu, čestitu, trgovatu, srednju klasu – gleda se sa izvesnim prezirom koji je i opravdan zbog njene plašljivosti i neratobornosti. Ali onog trenutka kada srednja klasa odgaji lude kao što su Hokins (Hawkins) i Frobišer (Frobisher) na moru, ili ljudje kao što je prosečan američki vojnik u gradanskom ratu, ona podstiče iskreno poštovanje drugih, koje i zaslužuje.« Ruzvelt je verovač da sportovi pomažu u stvaranju takvih voda naroda: ali je, u isto vreme, opominjanje svoje sinove da ne smatraju ragbi, boks, jahanje, lov, pešačenje i veslanje za »cilj kojem sve više snage treba sa usmerene, pa čak i najveći deo vaših snaga.«

Atletska takmičenja su takođe predstavljala osnovu za nacionalnu veličinu, tvrdili su ideolozi novog imperializma. Volter Kemp (Walter Camp), čije su novine u taktici igranja na Univerzitetu Jejl dovele do savremenog američkog ragbijia, dokazivalo je tokom prvog svetskog rata da je »veliki duh ostvari – ili – umri, koji zadržava napad na liniji jedne jard, taj koji je odgovoran za Šato-Tiri.« General Daglas Makartur (Douglas MacArthur) ponovo je ova uveličavanja tokom drugog svetskog rata: »Na poljima prijateljske borbe posejano je seme, koje će, jednog dana, na nekim drugim poljima, urođiti senemom uspeha.« Tada je već, međutim, kult odvažnog života bio isto toliko zastareo koliko i jasni rasizam koji je nekada prožimao imperialističku ideologiju. Makartur je i sam predstavljao neku vrstu anahronizma svojim kitnjastim izrazom i reakcionarnom verom u čistotu življjenja i uviđenost mišljenja. Kako se američki imperializam priklonio liberalijim vrednostima, kult »muževnih veština« preživeo je samo kao važna tema u ideologiji krajnje desnice. Tokom šezdesetih godina, reakcionarni ideolozi veličali su atletiku »kao bedem odbrane od radikalnih elemenata«, kako se izrazio glavni trener ragbista na Vašington stejt univerzitetu; ili, kako je to formulisao Spiro Egnju, »ona je jedan od malog broja komadića lepila koji održavaju društvo u jednom komadu.« Maks Raferti (Max Rafferty), sekretar za školstvo u Kaliforniji, branio je stav da je »posao trenera da napravi ljude od balavih dečaka«, i pokušao je da ubedi sebe da je »ljubav prema čistim, takmičarskim sportovima tako duboko ukorenjena na tlu Amerike, isuviše sama osnova i potka našeg slobodnog naroda, da bi se ikada predala mladićima zakrvavljenih očiju, duge brade, koji pale svoje pozive u vojsku a koji mrze atletičare i zavide im zato što je svaki od njih ono što oni nikada neće biti – čovek.«

Korporativna odanost i takmičarstvo. Levo orijentisani kritičari sporta su na ovake tvrdnje usredsredili svoj napad – što je još jedan primer »činjena na koji radikalizam u kulturi, koji se predstavlja kao pretinja stanju *status quo*, u stvari, svoju kritiku ograničava na vrednosti koje su već zastarele i na oblike američkog kapitalizma koji su već odavno prevaziđeni. Levo orijentisana kritika sporta pruža jedan od najsliskovitijih primera o suštini konformističke prirode »kulturne revolucije« s kojom se poistovećuje. Po mišljenju Pola Hoha, Džeka Skota Dejva Megejsija i nekih drugih kulturnih radikalaca, sport predstavlja »direktan odraz« društva koje indoktrinira mlađe vodećim vrednostima. U Americi, organizovana atletika uči militarizmu, autoritativizmu, rasizmu i polnoj diskriminaciji, i na taj način produžava »lažnu svest« masa. Sportovi služe kao »opijume za narod, okreću pažnju masa od stvarnih problema ka »svetu iz snova«, svetu opsene i uzbudnja. Sportovi podstiču seksualno rivalstvo muškaraca – dok »devičanske vestale« sa strane predvode navijače – te tako sprečavaju proletarijat da ostvari revolucionarnu solidarnost kao odbranu od izrabljivača. Takmičarski orijentisana atletika prisiljava »prema zadovoljstvu orijentisani id« da se pokori »hegemoniji sputanog ega«, kako bi se zaštitila nuklearna porodica – osnovni oblik autoritativizma – i kako bi se sekualna energija kanalisała u službu etike rada. Zbog svega ovoga, organizovano takmičarstvo trebalo bi da prepusti vodstvo »sportovima u dvoranama, čiji je cilj da svako postane igrač.« Kada bi svi ljudi »imali zadovoljavajući, kreativni posao, oni ne bi morali da traže lažno zadovoljstvo u tome da su navijači.«

Ova osuda odbija prvenstveno zbog svoje pretpostavke da kulturni radikali shvataju potrebe i interesovanja masa bolje nego same mase, a takođe krši sve principe društvene analize. Ona brka socijalizaciju i indoktrinaciju i prihvata najreakcionarnije izjave doslovce, kao da atletičari automatski upijaju desno orijentisane sudove nekih svojih mentorâ i zastupnika. Sport igra ulogu u procesu socijalizacije, ali lekcije kojima uči druge nemoraju biti one koje treneri i nastavnici fizičke kulture žele da sport prenese. Teorija odraza primenjena na sport, kao sve redukcionističke interpretacije kulture, nikako ne uzima u obzir samostalnost kulturnih tradicija. U sportu se ove tradicije prenose s jedne generacije sportista na drugu, i mada atletika održava društvene vrednosti, ona se nikada ne rhože u potpunosti podrediti tim vrednostima. Ona se, zapravo, odupire tom podređivanju znatno uspešnije nego mnoge druge aktivnosti, zbog toga što igre naučene u mладosti postavljaju svoje sopstvene zahteve i bude odanost prema samoj igri više nego prema programima koje ideolozi žele da im nametnu.

U svakom slučaju, reakcionarne vrednosti, koje navodno produžava sport, više uopšte ne održavaju dominantne potrebe američkog kapitalizma. Ako jednom društvu potrošača više nije potrebna protestanska etika rada, nije mu potrebna ni podrška ideologije rasizma, muževnosti i vojničke hrabrosti. Rasizam je nekada pružao ideološki oslonac kolonijalizmu i nazadnjim sistemima rada, zasnovanim na robovlasništvu ili rapskom kmetstvu. Ovi oblici eksploracije zasnivali su se na neposrednom, neuvjerenom prisvajanju viška vrednosti od strane vladajuće klase, koja je svoju dominaciju opravdala tvrdnjom da niži slojevi, koji ne mogu vladati sobom zbog rasne inferiornosti ili niskog porekla, imaju potrebu da ih gospodar štiti, kao i korist od te zaštite. Rasizam i paternalizam bili su dve strane jedne iste medalje, »breme belog čoveka.«

Kapitalizam je postepeno zamenio neposredne oblike dominacije slobodnim tržistem. U razvijenim zemljama je, tako od kmeta ili sluge postao slobodan radnik. Takođe su unapređeni kolonijalni odnosi. Umesto da na među vojnu vladavinu svojim kolonijama, industrijske zemlje sada njima vladaju kao zemljama klijentima, koje su prividno suverene, ali koje održavaju red umesto njih. Zbog takvih promena i rasizma i ideologija vojnog osvajanja, koji su odgovarali ranijem dobu stvaranja imperija, postajali sve zastavljeli.

U Sjedinjenim Državama je već prelaz sa šovinizma Teodora Ruzvelta na liberalni neokolonijalizam Vudroa Vilsona označio zastarelost stare ideologije anglosaksonske prevlasti. Propast »naučnog« rasizma dvadesetih i tridesetih godina, rasna integracija armijskih snaga u korejskom ratu i napad na rasnu segregaciju tokom pedesetih i šezdesetih godina označe su duboko ukorenjenog ideološkog pomeranja, ukorenjenog u promene načina eksploracije. Odnos između materialnog života i ideologije, naravno, nikada nije jednostavan, ponajmanje u slučaju ideologije toliko iracionalne kao što je rasizam. U svakom slučaju, *de facto* rasizam nastavlja da buja i bez rasne ideologije. Upravo je slom *de jure* rasizma Jugu i otkriće *de facto* rasizma Severa, koji se skriva pod ideologijom tolerancije, ono što odlikuje najnoviju fazu rasnog problema u Sjedinjenim Državama. Ideologija vrhovne vladavine belaca, međutim, izgleda da više ne služi nikakvoj važnoj društvenoj funkciji.

»Vojnička muškost«, kako je Pol Hoh naziva, jednako je nebitna u dobu tehnološkog ratovanja. Vojnička etika, štaviš, zahtevala je da se atletičar ili vojnik podredi opštoj disciplini, da se žrtvuje za dobro nekog višeg cilja; otuda se osećaju posledice opšteg podrivanja odanosti organizaciji u društvu u kojem ljudi i žene vide organizaciju kao neprijatelja, čak i one organizacije u kojima rade. U sportu, kao i u biznisu, odanost grupi više ne oblikuje takmičenje. Pojedinci pokušavaju da iskoriste organizaciju za sopstvenu korist i da unaprede sopstvene interese, ne samo protiv protivničkih organizacija, već i protiv svojih timskih drugova. Timski igrač, kao i čovek korporacije, postao je anahronizam. Tvrđnja da sport podstiče nezdrav duh takmičarstva mora da se preradi. Ukoliko sport meri pojedinačno dostignuće naspram apstraktnih standarda dostignuća, ukoliko podstiče saradnju među timskim drugovima i pridržavanje pravila fer-pleja, utoliko sport predstavlja izraz takmičarskog duha, ali i pomaže da se taj duh disciplinuje. Da-nanja kriza atletskog takmičenja ne potiče od upornog trajanja vojničke etike, kulta pobeđe i opsesije dostignućem (koje neki kritičari još uvek vide kao »dominantni sportski kredo«), već od sloma koja su nekada obuzdavala suparništvo čak i kada su ga veličala.

Izjava Džordža Alena (George Allen) »pobeda nije najvažnija stvar, ona je jedina stvar koja postoji« – predstavlja poslednje uporište timskog duha pred naletom sila koja ga izopćavaju. Ovakve tvrdnje, koje se često navode kao dokaz preteranog naglašavanja takmičarstva, možda pomažu da se ono zadrži u dozvoljenim granicama. Upad filozofije tržišta u svaki kutak sportskog života obnavlja, međutim, sve one antagonizme karakteristične za kasno kapitalističko društvo. Sa slobodo prelaska iz kluba u klub, sa velikim povećanjem primanja atletičara i uz trenutnu slavu koju mediji stvaraju od svakog atletskog uspeha, takmičenje između suprotstavljenih organizacija opalo je na nivo obične tuče. Nije onda ni čudo što je kritika takmičarstva postala osnovna tema sve brojnije kritike sporta. Ljudi danas po-rede takmičarstvo s neobuzdanom agresijom i mogu teško i da pomisle da postoji neka vrsta takmičenja koje ne ne navodi direktno na pomisao o ubijanju. Kohut kaže za jednog svog pacijenta: »Još kao dete počeo je da se privojava emociionalno usredesredenog takmičarstva, iz straha od potisnutih (skoro proganjujućih) iluzija sticanja apsolutne, sadističke moći.« Herbert Hendin je rekao za studente koje je proučavao i s kojima je razgovarao na Univerzitetu u Kolumbiji da »nisu mogli ni da zamisle neku vrstu takmičenja koje nije vodilo nečijem uništenju.«

Raspštranjenost ovakvih strahovanja pomaže da se objasni zašto se Amerikanci nelagodno osećaju pred činjenicom suparništva, sem uokoliko takmičenje nije propraćeno izjavom da pobeda nije važna i da same igre nisu uopšte važne. Poistovećivanje takmičarstva sa željom da se unište protivnici inspirisalo je Dorkas Bata (Dorcus Butt) na optužbu da su takmičarski sportovi učinili od Amerikanaca naciju militarista, fašista i opasnih egoista; da su podstakli »loše sportsko ponašanje« u svim društvenim odnosima; i da su doveli do izumiranja osećanja saradnje i saosećajnosti. Ovakav stav je doveo i do tužnog uzvika Pola Hoha: »Zašto je uopšte važno da se osvajaju poni i da se pobedi? Zar ne bi bilo dovoljno da se jednostavno uživa u igri?« Iste se strepnje, veoma je verovatno, nalaze i u osnovi želje Džeka Skota da se nađe pravilna »ravnoteža« između takmičenja i saradnje. »Takmičarski sportovi našli su se u nevolji, kaže Skot, »onog dana kada je pretegrala strana takmičarstva.« Jeden atletičar treba da teži ka nekom dostignuću, tvrdi Skot, ali »ne na račun samog sebe ili drugih.« Ove su reči odraz uverenja da je dostignuće obično i ostvareno na račun drugih, da takmičenje ima tendenciju da postane ubistveno, ukoliko ga ne uravnoteži saradnja, i da atletsko suparništvo, ukoliko postane neobuzданo, postaje izraz ultrašnje besa koji savremeni čovek očajnički pokušava da kontroliše.

Birokratija i »timski rad«. Dominantni oblik društvene interakcije je danas suparnička saradnja (kako ju je Devid Rajzman /David Riesman/ nazvao u svom delu »Usamljenja gomila« /»The Lonely Crowd«), u kojoj kult timskog rada prikriva borbu za opstanak u birokratskim organizacijama. U sportu, suparništvo među timovima, koje je sada iscrpolo sposobnost da podstakne lokalne ili regionalne odanosti, svodi se (kao konkurenčija među korporacijama) na borbu za deo tržišta. Profesionalni atletičar ne brine o tome da li će njegov tim pobediti (zato što i oni koji izgube dobijaju jedan deo uloga) sve dok tim ima posla.

Profesionalizacija sportova i proširenja profesionalne atletike i na univerzitetite, koji sada služe kao mesta gde se odgajaju mladi igrači za velike lige, potkopali su staro »osećanje borbe za ime škole« i doveli do toga da atletičari usvoje sasvim poslovni odnos prema svom zanatu. Atletičari sada s cinizmom gledaju na staromodne trenere i njihovo pozivanje na inspirativne motive, ali se, međutim, ne podvrgavaju spremno autoritativnoj disciplini. Sve veći broj franšiza i učestalošć s kojom se timovi sele iz jednog mesta u drugo potkopavaju lokalne vernosti, kako kod učesnika tako i kod gledalaca, i onemogućavaju da se »timski duh« oblikuje kao neki vid patrio-

tizma. U birokratskom društvu, svim oblicima vernosti korporaciji gube svoju snagu, i mada se atletičari još uvek trude da svoje rezultate podrede rezultatima tima, oni to čine da bi olakšali svoje odnose s kolegama, a ne zbog toga što tim kao entitet prevazilazi pojedinačne interese. S druge strane, atletičari kažu profesionalni zabavljač teži da iznadi svega ostvari sopstvene interese i rado prodaje svoje usluge onom ko ponudi najviše. Bolji atletičari postaju poznate ličnosti putem masovnih medija i dodaju svojim platama honorare čiji iznos često premašuje i samu platu.

Zbog ovakvog razvoja stvari teško je zamisliti atletičara kao lokalnog ili nacionalnog junaka, misliti o njemu kao predstavniku svoje klase ili rase, ili kao o bilo kakvom utelovljenju idea neke veće kolektivne jedinice. Samo priznavanje činjenice da su sportovi postali jedan vid zabave može da opravda plate vrhunskih atletičara i njihovu značajnu ulogu u masovnim medijima. Kako Huard Kosel (Howard Cosell) iskreno priznaje, sportovi se više ne mogu prodati publici prosto »samo u vidu sporta ili u vidu religije... Sportovi nisu pitanje života i smrti. Oni su zabava«. Ali čak i dok televizijski gledaoci zahtevaju da im se sportovi predstave u vidu spektakla, široko rasprostranjena mržnja prema atletskim zvezdama, a među sledbenicima sporta – mržnja usmerena na visoke zarade koje zahtevaju menadžeri ovih atletičara i mržnja usmerena na spremnost tih atletičara da postanu čiste, organizatori i slavne ličnosti – odraz je stalne potrebe da se veruje u to da sport predstavlja nešto više od zabave, nešto što nije ni život ni smrt samo po sebi, već poseduje trajnu moć da dramatizuje i razjasni ova iskustva.

Slobodno vreme kao vid bekstva od stvarnosti. Očajnički krik istinskog ljubitelja sporta, koji mu pristupa s pravim osećanjem strahopštovanja, a otkriva da je sport iznutra širenjem »zabavljake etike«, baca više svetla na degradaciju sporta nego zamerke levo orientisanih kritičara koji bi žeeli da ukinu takmičarstvo, koji naglašuju vrednost sportova kao rekreacije radi zdravlja i koji predlažu jedno »kooperativnije« shvatjanje atletike – drugim rečima, koji želete da sporta da učine instrumenti lične i društvene terapije. Novakova analiza, međutim, umanjuje opseg problema, kao što pogrešno tumači njegove uzroke. U društvu u kojem dominiraju stvaranje i potrošnja imidža, nijedan deo života ne može dugo da ostane imen na invaziju spektakla. Niti se ova invazija može pripisati potrebi za razotkrivanjem suštine. Problem nastaje, na paradoksalan način, upravo iz pokušaja da se stvorи odvojen svet slobodnog vremena u kojem nema ni primesa sveta posla i politike. Igra se uvek, po svojoj prirodi, odvajala od svakidašnjeg života, ali je ipak zadržavala svoju organsku povezanost sa životom društvene zajednice, zbog svoje sposobnosti da dramatizuje stvarnost i da ponudi uverljivu predstavu vrednosti te zajednice. Antička povezanost između igara, rituala i javnih svetkovina nagoveštava činjenicu da su igre, mada se odigravaju unutar proizvoljnih granica, ipak ukorenjene u zajedničkim tradicijama kojima daju objektivan izraz. Igre i atletska takmičenja nude dramatičan komentar stvarnosti, umesto da su bežanje od nje – to su uživena ponovna predstavljanja zajedničkih tradicija, a ne odbacivanja tih tradicija. Samo kada se igre i sportovi počnu vrednovati čisto kao oblik bekstva, oni gube svoju sposobnost da pruže takvo bekstvo.

Pojava, u istoriji, koncepcije koja povezuje bežanje od stvarnosti i »slobodno vreme« podudara se s organizovanjem slobodnog vremena kao produženog oblika robne proizvodnje. Iste snage koje su organizovale fabriku i kancelariju organizovale su i slobodno vreme, te ga tako svele na dodatak industriji. U skladu s tim, u sportu je počeo da dominira na toliko preveliki naglasak na pobedu, koliko očajnička potreba da se izbegne poraz. Treneri, a ne kapiteni, postavljaju pravila igre, a upravni aparat ulaže svaki napor da otkloni rizik i nelievesnost, koji predstavljaju osnovu ritualnog i dramskog uspeha nekog takmičenja. Kada se sportovi više ne mogu igrati s odgovarajućom neusiljenošću, oni gube svoju sposobnost da podignu duhove igrača i gledalaca, da ih ponesu na jedan viši nivo postojanja. Razboritost, opreznost i proračunatost, tako prisutne u svakidašnjem životu, ali tako suprotne duhu igre, počinju da oblikuju sporotove kao što oblikuju i sve ostalo.

o telu, duhu i genezi sporta

dragan koković

Od najstarijih vremena ljudi su nastojali da se takmiče međusobno u postavljanju sportskih rezultata »koji bi ostali u sećanju, tj. koji bi se pamtili kao maksimalna dostignuća u borbi s vremenom, prostorom, protivnikom«. To naročito važi posle olimpijskih igara. Da bi postali rekorderi, odnosno prvaci u svojim disciplinama, ljudi su u početku koristili samo svoje postignuće, fizičke i psihičke sposobnosti. S postepenim napretkom fizičke kulture i sporta, sve se više uvidalo da se postizanje vrhunskih rezultata »nije više dovoljno da se koriste samo postojeće sposobnosti, nego je te sposobnosti trebalo uvežbavati na posebne načine, tj. treningom. Staviše, za to su se kasnije specijalizovali posebno izučeni i nadareni ljudi, koji su kao treneri uvežbavali i pripremali sportiste za takmičenja. Granice tih sportskih rezultata su se pomerale naviše. Konkurenca je postajala sve oštrijia i grozničnija, te su metodi treninga zahtevali ne samo više umešnosti nego i vremena, tako da su moralia da se međusobno odvoje takmičenja amatera od takmičenja profesionalaca, jer su se oni pod nejednakim i naravnopravnim uslovima pripremali za njih.«

Kada osuđuje podređivanje sporta zabavi, Novak uzima kao gotovu razvojenošć rada od slobodnog vremena, koja dovodi do ove invazije mera svakidašnjeg života u svet igre. On ne uviđa da degradacija igre potiče iz degradacije rada, koja stvara i potrebu i mogućnost da se komercijalizuje »odmor«. Kao što je Huizinga dokazao, upravo onog trenutka kada element igre nestaje iz pravosuda, državništva i drugih oblika kulture, tada se ljudi okreću igri, ali ne da bi prisustvovali dramatičnom prikazu svog svakidašnjeg života, već da bi u njoj našli zabavu i senzacije. Tada igre i sportovi, daleko od toga da počinju sebe da shvataju ozbiljno, kako je to Huizinga pogrešno zaključio, postaju, naprotiv, »stvar od nikakvog značaja«. Kao što je Edgar Vind (Edgar Wind) pokazao u svojoj analizi savremene umetnosti, trivijalizacija umetnosti se već implicitno nalazi u modernističkom uzdržavanju umetnosti, koje je prepostavljalo da »će doživljaj umetnosti postati još snažniji ako posmatrač odvodiće od njegovih svakodnevnih navika i preokupacija«. Modernistička estetika potvrđuje društveno marginalni status umetnosti, a u isto vreme otvara umetnost za nalet komercijalizovane estetičke mode – proces koji je svoj vrhunac, po jednoj čudnoj ali neumitnoj logici, dostigao u zahtevu postmodernista da se umetnost ukine i asimiliše sa stvarnošću.

Razvoj dogadaja u sportu išao je po istoj shemi. Pokušaj da se stvorи poseban svet čiste igre, potpuno odvojen od sveta rada, doveo je do svoje suprotnosti – do naglašavanja, po rečima Haurda Kosela, »činjenice da sportovi nisu odvojeni i izvan tokova života, posebna 'zemlja čuda' gde je sve čisto i sveto i izvan kritike«, već jedna vrsta biznisa u kojoj vladaju ista merila i koja je otvorena mogućnosti ispitivanja kao i svaka druga vrsta biznisa. Pozicije koje predstavljaju mišljenja Novaka i Kosela simbolička su povezane i potiču iz istog istorijskog razvoja: pojave spektakla kao dominantnog oblika izražavanja kulture. Ono što je počelo kao pokušaj da se sportu dà značaj religije, zapravo da postane neka vrsta surogata religije, završava se demistifikacijom sporta, asimilacijom sporta u industriju zabave.

S engleskog prevela: Vladislava Felbabov

NAPOMENE:

Poglavlje iz knjige: »The Culture of Narcissism, American Life in an Age of Diminishing Expectations«, New York, W.W. Norton & Co, Inc, 1978.

Ovo ne znači da je virtuoznost osnovna komponenta sporta. Kada se implikacijom ukaze na poređenje, ovdje kao i u drugim mestima, između atletskog i muzičkog izvođenja, ono što želim da istaknem je upravo suprotno. Izvođač koji samo želi da zaseni publiku sijajem svog tehničkog doseganja zadovoljava samo najniži nivo razumevanja, i tako obazoleći rizike koji prizadevaju intenzivnog emocionalnog angažovanja samim predmetom. Kad one vrste izvođenja koje daju najveće zadovoljstvo, izvođač više nije svestran publici i zaboravlja se u ulozi koju igra. Trenutak važan u sportu je onaj koji je jedan bivši košarkaš opisan kao trenutak »kada svi oni ljudi na tribinama prestaju da budu važni«. Ovaj igrač, danas naučnik, neupatio je sport kada je otkrio da se on njega očekuje da u njegovom životu ne postoji ništa drugo osim sporta, ali je zato ipak zadržao bolji uvid u prirodu igre nego što ga Deiv Megejci, Čip Oliver i neki drugi bivši atletičari imaju. Odbacujući pojednostavljeni radikalizam po kojem je »komercijalizacija« iskvareli sportove, on tvrdi: »Novac (u profesionalnom sportu) nije nailik na kapitalizam, nema nikakve veze s vlasnicima klubova ili profesionalizmom. Važan je onaj trenutak u nekim igrama kada nije važno po posmatrati, jedino je važno u tom trenutku da to kada ti igraš odlučuje o tome koji će tim pobediti a koji izgubi.«

Da je virtuoznost suština sporta, sasvim bismo napustili igru košarkaše i zaboravljajući ne uzbacivanjem u koš i drživanjem. Tvrđiti, međutim, da se stvarna umetnost ne sastoji od sjajne tehnike već od timskog rada, osećanja za vreme i trenutku, od razumevanja medijuma i sposobnosti da se čovek izgubi u igri, ne znači, naravno, da bi igre imale isti značaj da ih niko ne posmatra. To jednostavno znači da vrhunsko izvođenje ima taj kvalitet da se ne opeže.

U svakom slučaju, pomoćno zagovaranje potrebe za većim učešćem u sportovima sasvim je nerelevantno za raspravu kulturnog značaja igara. Shvatamo li stvari ovako, pak, onda bismo i budućnost muzike u Americi mogli odrediti prema broju muzičara amatera. U ova slučaju, učešće može da bude iskustvo koje pruža veliko zadovoljstvo; ni u jednom slučaju, međutim, nivo učešća nam ne kazuje mnogo o statusu te umetnosti.

Osnivač modernih Olimpijskih igara, Pier de Kuberten, divio se Englezima i pripisivalo njihove osvajačke uspehe uticaju atletike na izgradnju karaktera. »Da li se Arnolдов teorije mogu primeniti u Francuskoj?« – pitao se Filip Gauthier (Philip Goodhart) i Kristofor Chateaway, u svojoj raspravi o usponu novog kulta sportova, izgradnju karaktera i usponu Imperije, jasno ukazuju na činjenicu da je novo shvaćanje sportova bilo shvaćanje srednjeg staleža, koga je razvijeno kako nasuprot aristokratskim tradicijama, tako i nasuprot popularnim. Kako su se kriket, boks i konjske trke poistovjećivali s kladenjem, srednji stalež je pokušao da uz pomoć sportova unapredide čestitosti, patriotsku i muževne snage.

Sport je pojam koji obuhvata širok krug pojava. Ovde se nećemo baviti odredbom ovog pojma, već ćemo samo istaći da pojedini istraživači smatraju da sport obuhvata celokupnu telesnu kulturu jednog naroda; taj pojam, dalje, obuhvata sve igre, kao šah, kuglanje itd; uže uzet, isključuje fizičko vežbanje i gimnastiku. On je specifičan oblik fizičke kulture. Bitna njegova karakteristika je da čovek razvijajući fizičke kvalitete putem celishodnog, sistematskog treninga, ostvaruje svoju sportsku aktivnost kroz takmičenje.

U staroj Grčkoj *telо i duh*, fizička i duhovna kultura bile su tesno povezane i razvijale su se ističući jedna drugu. Kultura tela i pokreta se u antiči, a i u Rimu, tesno povezivala s mnogim oblicima društvenih aktivnosti: oratorskom, ratnom veština itd. Ne treba zaboraviti da je antičko doba čovečanstvu donalo Olimpijske igre. Bilo je to pre dvadeset sedam i po vekova. Filozofska razrađa pitanja povezanih s fizičkom stranom ljudskog života interesovala je takve misliće kao što su bili Platon i Aristotel. Harmoničnom, fizičkom i psihičkom razvitku putem filozofije, poezije i arhitekture poklanjala se posebna pažnja. *Platon* je smatrao da je teže izabrati učitelja za telо nego za duh. On je do detalja predviđao kontinuitet u harmoničnom vaspitanju ličnosti: od prve do treće godine pažnju treba pokloniti telesnoj nezi, od treće do šeste deci treba pripovedati mitove; od sedme do desete učiti ih gimnastići; od desete do trinaeste čitanju i pisanju; od četrnaeste do šesnaeste treba kod njih razvijati osećaj za pesništvo i muziku, a od šesnaeste do osamneste podučavati ih matematički, astronomiji i harmoniji. Posle toga sledi onaj čuveni izbor za vladaoce u Platonoj državi, za filozofe koji u vlast »ne smeju biti zaljubljeni«.

Aristotel je svojom teorijom o ropsstu (*rob je instrumental vocal* – orude koje govori) pokazao koliko se danas mora voditi računa o kontekstu i situaciji iz koje je on mislio. A taj kontekst bila je podela na slobodne (Helene) i robe. Robovi su postojali samo radi održanja života, da bi gradani bili oslobođeni teških telesnih poslova i da bi imali što više slobodnog vremena, »koje je, po Aristotelu, »početak svega, prvi princip svake akcije«, jer »dokolica nije za robeve«. U to vreme svaka delatnost neposred-